

**РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА,
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

УДК 342.922 (477)

О.В. Алексеева

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СЕРЕД
ІНШИХ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ:
ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

Через інтерпретацію основних понять юридичної відповідальності, пов'язаної з неправомірними діями неповнолітніх, у різних царинах права, визначено призначення та особливості інституції адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Ключові слова: *адміністративна відповідальність, юридична відповідальність, правопорушення, неповнолітній.*

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що питання юридичної відповідальності неповнолітніх постійно перебувають у колі зацікавлень українських учених і досліджуються в різних площинах вітчизняного права, практичний досвід свідчить про те, що на сьогодні в законодавстві залишається чимало прогалин, які гальмують вирішення проблем, пов'язаних із криміналізацією підростаючого покоління. На нашу думку, до таких можна віднести недостатню розмежованість різних видів юридичної відповідальності неповнолітніх (відповідно, неузгодженість термінології, недостатню теоретичну обґрунтованість окремих положень тощо) за вчинені ними неправомірні дії, яка стоїть на заваді нормальному регулюванню процесів боротьби й запобігання цьому вкрай негативному суспільному явищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання протидії злочинності неповнолітніх висвітлювалися в працях таких відомих науковців-адміністративістів, як О.М. Бандурка, Д.Н. Бахрах, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, І.А. Галаган, В.О. Глушков, Є.В. Додін, О.М. Джу́жа, А.В. Іщенко, М.Й. Коржанський, О.Д. Коломоєць, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, Я.Ю. Кондратьєв, А.П. Кльошніченко, Л.В. Коваль, Є.Д. Лук'янчиков, А.А. Музика, Н.А. Мірошніченко, Н.Р. Нижник, С.В. Петков, В.М. Плішкін, В.Д. Сущенко, В.П. Столбовий, М.С. Хру́ппа, В.І. Шаку́н, В.К. Шкарупа,

Д.О. Штанько та інші. Вивчення доробку цих та інших учених дає нам уявлення про сучасне наукове бачення проблеми адміністративної відповідальності неповнолітніх і водночас окреслює шляхи актуальних наукових досліджень за цим напрямом, одним із яких є порівняння такої відповідальності з іншими видами для вирішення завдань, сформульованих вище.

Формування цілей. Отже, метою нашого дослідження є визначення місця адміністративної відповідальності серед інших видів юридичної відповідальності неповнолітніх, її призначення й доцільності функціонування такого інституту у вітчизняному праві.

Виклад основного матеріалу. Термін «відповідальність» традиційно використовується для розроблення теорії покарання в юридичній практиці. Досліджуючи поняття юридичної відповідальності, Д.М. Лук'янець зазначає, що поняття відповідальності як юридична категорія з'явилася набагато раніше, ніж проблема дослідження відповідальності як соціального явища. Автор розкриває юридичну відповідальність як регламентовану правовими нормами реакцію з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб, що проявляється в недотриманні встановлених законом заборон, невиконанні встановлених законом обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань, нанесенні шкоди або завданні збитків, і виражена в застосуванні до осіб, які вчинили такі діяння, засобів впливу, що тягнуть за собою позбавлення особистого, майнового або організаційного характеру [1]. Єдиною підставою юридичної відповідальності є вчинення особою *правопорушення* за умови наявності правової (договірно-правової) норми, що встановлює міру відповідальності за нього. Залежно від галузі, до якої належить юридична відповідальність, виділяють ряд її видів: кримінальну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну тощо. Між адміністративною та іншими видами відповідальності існують генетичні зв'язки (такі, наприклад, як адміністративного проступку, дисциплінарних та цивільних правопорушень зі злочинами), які, утім, ні в якій мірі не мають спричиняти їхнє отождоження. Адже кожен вид юридичної відповідальності має насамперед власне цілепокладання.

Особливістю адміністративної відповідальності є те, що вона настає за вчинення адміністративного проступку-делікту. Історично склалися так, що ці проступки, які за своєю природою все ж є діяннями кримінального характеру (власне малозначними злочинами), наприкінці 19 ст. на теренах Російської імперії стали розглядатися тогочасними адміністративними судами [2]. Іншими словами, делікт від злочину відрізняє лише ступінь суспільної небезпечності? Ми не зовсім поділяємо цю думку, оскільки в адміністративному законодавстві не вказується на суспільну небезпечність проступків, водночас у статтях 10, 11 і 269 є вказівка саме на їх суспільну шкідливість. Тоді як відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України від 5 квітня 2001 року злочином є передбачене цим кодексом суспільно небезпечне винне діяння, учинене суб'єктом

злочину. С.В. Петков взагалі вважає, що поділ юридичної відповідальності за важкістю наслідків на кримінальну й адміністративну є хибним і таким, що не відповідає формальній логіці й правому вченню, яке базується на сентенціях-роздумах давньоримських юристів [3]. У працях деяких авторів, де зацентровано увагу на безпосередньо адміністративній відповідальності неповнолітніх, ідеться про т.зв. делінквентні вчинки (акти), які завжди конкретизовані, тобто за зовнішніми ознаками схожі на конкретні правопорушення, що описані в законодавстві – у КК України та КупАП, з тією різницею, що ці поведінкові прояви здійснюються «недієздатними» у кримінальному сенсі особами – неповнолітніми [4]. Головна ж різниця між адміністративною й цивільною відповідальністю полягає в їхньому цілепокладанні: метою притягнення до адміністративної відповідальності є виховання особи й запобігання вчиненню правопорушень у подальшому іншими особами (згідно зі ст. 23 КупАП адміністративне стягнення є мірою відповідальності й застосовується з метою виховання правопорушника й попередження правопорушень), кримінальної – покарання (за ст. 50 КК покарання – це насамперед кара за вчинення злочину), цивільної – передусім, відшкодування шкоди тощо.

Усе зазначене вище стосується й безпосередньо адміністративної відповідальності неповнолітніх. Утім, вікові межі настання того чи іншого виду відповідальності цієї категорії також різняться. Відразу зауважимо, що чітких критеріїв, які б визначали правове становище неповнолітніх осіб залежно від їхнього психічного, фізичного й інтелектуального розвитку, досі не сформовано. Відтак, використання в науковій літературі й законодавчих актах таких термінів, як «діти», «молодь», «підліток», «малолітній», «неповнолітній» не завжди відображає специфіку їхнього правового статусу.

У Конституції України в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» використовуються терміни «діти», «повнолітні діти» (ст.ст. 51, 52) та «неповнолітні» (ч.5 ст. 43), проте визначення, хто саме підпадає під ці поняття, Основний Закон не дає [5].

Відповідно до ст. 1 Конвенції про права дитини [6] дитиною є кожна людська істота, що не досягла 18-річного віку, якщо згідно з законом, застосованим до цієї дитини, вона не досягла повноліття раніше. Таким чином, поняття «дитина», «неповнолітній» і «особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку», у названому джерелі міжнародного права вживаються як тотожні за своїм змістом поняття.

Сімейний Кодекс України також використовує термін «дитина», тобто особа до досягнення нею повноліття (ст. 6 СК), із якого виокремлюються 2 категорії: «малолітні» – діти до досягнення 14 років (ч. 2 ст. 6 СК), та «неповнолітні» – діти у віці від 14 до 18 років (ч. 3 ст. 6 СК) [7].

У спеціальному розділі Кримінального Кодексу України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» відсутнє визначення особи, яка відповідно до назви цього розділу є суб'єктом кримінальної відповідальності та покарання. У низці норм Особливої частини КК особливе значення надається факту недосягнення потерпілим від злочину шістнадцяти та чотирнадцяти років, тобто віку, що передує неповноліттю в сенсі згаданих ч. 1 та ч. 2 ст. 22 КК [8].

І, нарешті, КупАП містить комплекс норм, які стосуються неповнолітніх суб'єктів правовідносин. Як і в кримінальному законі, він установлює вікову межу адміністративної відповідальності – «від 16 років» (ст.ст. 12, 13 КупАП), визначає заходи впливу, що застосовуються до цієї категорії осіб (ст. 24 КупАП) [9]. Утім, переважна більшість учених-адміністративістів дотримуються думки щодо зниження віку адміністративної відповідальності неповнолітніх до 14 років, обумовлюючи це різними причинами. Нам імпує аргументація, яку надає Ю.І. Ковальчук, зокрема, указуючи, що неповнолітні з 14 років повинні нести адміністративну відповідальність, через те, що правопорушення, які вони вчиняють, характеризуються підвищеним ступенем суспільної шкоди та їх поширеністю в підлітковому середовищі [10]. У будь-якому разі, особливе значення має урахування вікових особливостей неповнолітнього, що вимагає встановлення не лише того, що особа формально досягла віку кримінальної відповідальності, але й з'ясування всіх індивідуальних психологічних особливостей неповнолітніх певного віку.

Щодо адміністративної відповідальності як одного з елементів попередження адміністративних правопорушень, які вчинюються неповнолітніми, то слід зазначити, що вона носить виховний характер, оскільки до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років, зазвичай, застосовуються заходи впливу, які не є адміністративними стягненнями, зокрема, це зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; застереження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання (статтею 241 КупАП) [9]. І.П. Багаденко визначає ряд ознак зазначених вище засобів, що застосовуються до неповнолітніх: те, що вони застосовуються саме до неповнолітніх (до осіб віком від 14 до 18 років), види заходів впливу, перелік яких є вичерпним, передбачаються виключно КупАП; за вчинення адміністративного проступку може бути застосовано лише один захід впливу тощо [10]. Крім того, розгляд справ про адміністративні проступки неповнолітніх належить до виключної компетенції суддів районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів.

Зазначимо, що спільною для різних гілок законодавства України є настанова про те, що батьки або особи, які їх замінюють, мають розділити з

неповнолітніми їхню відповідальність – кримінальну та адміністративну (ст. 184 КупАП), цивільну (ч. 2 ст. 73 СК України; ст. 1179 ЦК України). Незважаючи на явну дискусійність цього питання у вітчизняному й зарубіжному праві, зауважимо, що така «трансмісія» здебільшого є виправданою, оскільки часто протиправні діяння неповнолітніх стають логічним наслідком небалого ставлення до них дорослих.

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, можна дійти певних висновків щодо визначення й ознак адміністративної відповідальності неповнолітніх і викласти власні погляди на місце, яке вона посідає в законодавстві й правозастосовній практиці України.

Адміністративну відповідальність не можна сприймати відокремлено від інших видів відповідальності, оскільки всі вони зумовлені необхідністю відповідати за власні дії, протиправні вчинки, брати на себе вину за їхні наслідки. Особливо неможливо сприймати цей вид відповідальності без порівняння його з кримінальною відповідальністю, яку вона доповнює. Законодавець у ч. 2 ст. 9 КупАП зазначає, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності». Ми б додали до зазначеного вище ще й те, що адміністративна відповідальність настає не за суспільно небезпечні, а за суспільно шкідливі діяння неповнолітніх.

Метою адміністративної відповідальності неповнолітніх є не досягнення карального ефекту щодо них, а запобігання потенційним суспільно небезпечним діям і злочинам через здійснення необхідного виховного впливу. Водночас слід брати до уваги, що юридична практика щодо неповнолітніх має бути спрямована на те, аби забезпечити адекватний розвиток на початкових стадіях соціалізації особи, яка розвивається, беручи до уваги її вікові та психологічні особливості (брак достатнього життєвого досвіду; емоційна збудливість; піддавання впливу навколишнього середовища, можливість підбурювання при груповому спілкуванні, особливо з боку дорослих; бажання утвердити повагу до себе в середовищі, у якому підліток перебуває; звільнитися від контролю й опіки; недостатньо розвинута самокритичність, швидка зміна настрою, підвищена та неадекватна емоційність реакцій тощо) [11], і в жодному разі не покалічити її ні морально, ні фізично [12].

Неправомірні дії неповнолітніх слід кваліфікувати як проступки-делікти або вияви делінквентної поведінки [13].

Делінквентну поведінку ми будемо розуміти як таку поведінку, при якій неповнолітні здійснюють «протиправні вчинки», що мають зовнішні ознаки «правопорушень», але за які вони не можуть нести юридичну відповідальність через те, що в них не настав стан юридичної «дієздатності». Визначення поняття «делінквентна поведінка» припускає виділення істотних ознак явища, про які вже йшлося вище. Отже, метою сучасного зако-

нодавства є досягнення цілей, поставлених перед інститутом адміністративної відповідальності неповнолітніх шляхом удосконалення законодавчої техніки, а також імплементації у вітчизняну правозастосовну практику кращих світових здобутків цієї сфери з урахуванням національних традицій, рівня розвитку культури і суспільних відносин [14].

Використані джерела:

1. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : [монографія] / Д. М. Лук'янець. – К. : Інст. Держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.
2. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : [навч. посіб.] / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.
3. Коломоєць О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї : [навч. посіб.] / [О. Д. Коломоєць] ; за ред. С.В. Петкова. – К. : Дакор, 2011. – 220 с.
4. Чуносів М. Делінквентна поведінка неповнолітніх як об'єкт теоретичного аналізу / Михайло Чуносів // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 8 (Ч. 1). – С. 255-260.
5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Конвенція про права дитини: ратифікована Постановою ВР від 27.02.91 № 789-П // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 13. – Ст. 145.
7. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21-22. – Ст. 1353 (зі змінами).
8. Кримінальний Кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131 (зі змінами і доповненнями).
9. Рощка М. Я. До питання щодо віку потерпілого як кваліфікуючої ознаки злочинів, що полягають у жорстокому поводженні з дітьми / М. Я. Рощка // Адвокат. – 2013. – № 4 (151). – С. 42-45.
10. Ковальчук Ю. І. Неповнолітні як суб'єкти адміністративної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. І. Ковальчук. – К., 2007. – С. 15.
11. Чернецький О. Л. Шляхи попередження адміністративної деліктності неповнолітніх / О. Л. Чернецький // Юридична наука і практика. – 2011. – № 2.
12. Багаденко І. П. Заходи адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. П. Багаденко. – К., 2011. – 20 с.
13. Хахуцяк О. Ю. Історичний аспект застосування запобіжних заходів до неповнолітніх / О. Ю. Хахуцяк, К. В. Плева // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6.
14. Назимко Є. С. Мета у системі цілепокладання покарання неповнолітніх за кримінальним правом України / Є. С. Назимко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 682-686 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11bbaono.pdf>.

Алексеева О.В. Административная ответственность среди других видов юридической ответственности за правонарушения несовершеннолетних в Украине: назначение и особенности

Через інтерпретацію основних понять юридическої відповідальності, зв'язаної з неправомірними діями не повнолітніх, в різних галузях права, визначено призначення та особливості інститута адміністративної відповідальності не повнолітніх.

Ключевые слова: *адміністративна відповідальність, юридическа відповідальність, правопорушення, не повнолітній.*

Aliexsieieva O.V. Administrative responsibility among other types of legal responsibility for juvenile delinquency in Ukraine: purpose and features

Although the issue of legal responsibility of minors is studied thoroughly by Ukrainian scientists and researches in different spheres of domestic law, practical experience shows that nowadays the law has a lot of gaps that impede the solution of problems associated with the criminalization of younger generation. Through the interpretation of the basic concepts of a legal liability related to illegal actions of minors in different branches of law, the purpose and features of the institution of administrative responsibility of minors are defined.

It is noted that common to the various branches of Ukrainian legislation is the setting that parents or persons in loco parentis, must share with minors criminal and administrative responsibility (article 184 of the Code of Ukraine about Administrative Violations), civil (part 2 of article 73 of the Family Code of Ukraine; article 1179 of the Civil Code of Ukraine). It is proved that the administrative responsibility cannot be taken in isolation from other types of responsibility, because all of them are caused with the need of a person to be responsible for his own actions, wrongful acts, to take the blame for their consequences. So, the legislature in section 2 of Art. 9 notes that «the administrative responsibility for the offenses according to this code occurs if these violations for their character don't entail according to the law of criminal responsibility». It should be added to the above mentioned that the administrative responsibility does not cover socially dangerous and harmful for the society public actions of minors.

The purpose of the administrative responsibility of minors is not the achievement of punitive effect against them, but the prevention of potential public threat actions and crimes due to the implementation of a necessary educational impact.

Therefore, the aim of modern legislation is to achieve the goals set for the institution of administrative responsibility of minors by the improvement of the legislative technique as well as the implementation in domestic several law enforcement practices the best world achievements in this area taking into account national traditions, level of the development of culture and public relations.

Key words: *administrative responsibility, legal responsibility, offense, juvenile.*